

Heikki Luostarinen

Vuosikirja Supermix

Tiedätkö mitä tämä tarkoittaa?

Alho, Dolly, Kioto, Linda, Kongo, Antti Tuuri, Natura, Eeva Vuori, Emu.

Siinä meni journalismin vuosi 1997. Kyseessä olivat ensimmäisen Journalismikritiikin vuosikirjan (1998) otsikoissa vilahtaneet erisnimet.

Muut noista keski-ikäinen ihminen muistaa tai arvaa, mutta mitä joukossa tekevät Kongo ja Antti Tuuri? Tuurin osalta kyse oli Finlandia-palkinnosta, jonka lehtijulkisuutta Sanna Kivimäki ruoti artikkelissaan ”Antti Tuuri, aina pätevä maskuliini”. Kongo putkahti esiin Peik Johanssonin jutussa ”...aina rakas ompi Kongo”, jossa selvitettiin neljän sanomalehden Afrikka-uutisointia vuoden 1997 aikana; suomalaisen mediaan mahtui kerrallaan aina vain yksi Afrikan maa, ja vuonna 1997 se oli puolessa jutuista sisällissotaa käynyt Kongon demokraattinen tasavalta.

Ensimmäisen journalismikritiikin vuosikirjan pääkirjoituksessa Esa Väliiveron ja Pentti Raittila (1998) kertoivat, että kyseessä oli uusi kokeilu, kirja ja lehti samoissa kansissa. Pyrkimyksenä oli lähentää journalismin tekijöitä ja tutkijoita toisiinsa. Vuosikirja oli yritys tuoda journalismikritiikkiä ja ajankohtaista mediakeskustelua sellaisellekin lukijakunnalle, joka ei yleensä tartu Tiedotus-tutkimus-lehteen. Väliiveron ja Raittila lupasivat vuosikirjan myös tarjoavan laadullisesti uudenlaista kritiikkiä:

”Perinteinen kritiikki halusi verrata mediasisältöjä oikeaan todellisuuteen ja päätyi siihen, että median välittämä kuva oli eri tavoin harhainen. Tämä kritiikin laji on edelleen elinvoimainen, mutta se on saanut vähitellen rinnalleen myös kritiikin, jossa ei arvioida mediaa vain todellisuuden kuvajana, vaan myös todellisuuden tuottajana.”

Miten tehtäviä ja tavoitteita on toteutettu? Nyt käsissä on kymmenes Journalismikritiikin vuosikirja ja mitä ilmeisimmin luette sitä. Minä puolestani vietin vuosikirjan toimituskunnan pyynnöstä joulunseutua 2006 lukemalla kaikki ne yhdeksän edellistä numeroa, yhteensä 228 juttua ja 1612 sivua. Luke-miseni ei aina ollut kovin paneutunutta, sen myönnän, mutta varsin reliaabilisti

uskallan sanoa, että 0,4 prosenttia jutuista sisälsi huumoria, ja senkin jutun kirjoittajat sanoivat – asiaa heille ihmetellessäni – vieläkin häpeävänsä.

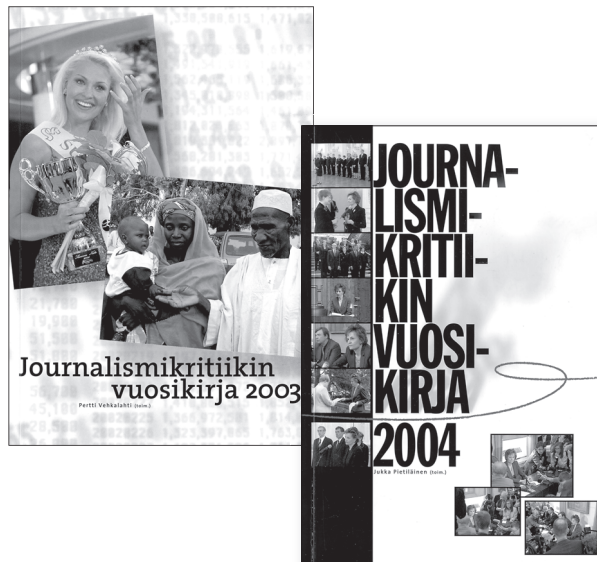
Kuljen tässä katsauksessa vuosikirjoja ylös ja alas sisältöä analysoiden ja arvioiden: sitähan mediakriitikot harrastavat. Kunkin vuosikirjan otsikoiden erisnimien käyttäminen on satunnaisotannan menetelmä kuvata koko vuosikymmenen sisältöä: otetaan jokainen sellainen otsikko, jossa on propri, erisnimi, ja valitaan kuvauksen kohteiksi ne, jotka ovat käsittämättömiä. Se on varmasti kyllin satunnaista. Appellatiiveja, yleisnimiä, otsikkoonsa saaneet kirjoittajat jäävät kirjaston hämärään.

Arvioin vuosikirjan vuosikymmentä erilaisin määrällisin analyyssein, joiden tekemiseen meni melkein iltapäivä. Tämän tiheytyneisyyden ansiosta määrällinen tutkimukseni vertautuu laadulliseen sikäli, että toinen tutkija ei koskaan voisi päätyä samaa aineistoa käyttäen samoihin tuloksiin.

Otetaan kaksi esimerkkiä. Journalismikritiikin vuosikirjan 262 kirjoittajasta 112 (43 %) on ollut naisia ja 150 (57 %) miehiä. Siinä numerossa, jossa mieskirjoittajia oli eniten (75 %), oli kannessa Suomen Neito Hanne Hynynen.

Mitä muuta kansikuvissa oli?

Suomalaisia poliitikkoja 36
 Afrikkalaisia 4
 Väkijoukkoja 4
 Amerikkalaisia palomiehiä 3
 Pyssymiehiä 3
 Juhani Palmun entisiä puolisoja 1
 Hillary Clintoneita 1
 Kettufarmareita 1
 Kettuja 1
 Jari Tervoja 1
 Amerikkalaisia hävittäjiä 1
 Missejä 1
 Marja Tiuroja 1
 Hyökyaaltoja 1
 Sohvaperunoita 1

Määrällisen analyysin tulokset korostavat suomalaisten poliitikkojen osuutta, joten tarkastelua on syytä täydentää laadullisella otteella. Esimerkiksi mainittu sohvaperuna on niin suuri ja visuaalisesti hallitseva, että se vastaa teholtaan hyvinkin neljää Tanja Saarelaa. Anneli Jätteenmäkiä on paljon (10), mutta kuvat ovat niin pienikokoisia, etteivät ne riittäisi peittämään edes kymmenettä osaa vuonna 2005 koko etusivun saaneesta hyökyaallosta. Mutta koska hyökyaalto näyttää paremminkin Langinkoskelta kuin tsunamilta ja koska Anneli Jätteen-

mäki puolestaan näyttää hyvin voimalliselta, merkityssisällölliseltä ja hapokkaalta, kuvien määrälliset ja laadulliset suhteet kääntyvät vastakohtikseen.

Hesari, Hesari, Hesari, Hesari...

Vuoden 1999 vuosikirjan otsikoiden erisnimet eivät tuota juuri ongelmia yhtä lukuun ottamatta: *Räsänen, STT, Monicagate, Ahtisaari, Saddam, Thaimaa*.

Mitä Thaimaassa olisi voinut tapahtua vuonna 1998? Ei se oikeastaan Thaimaassa ollut, vaan Kuopiossa, kertoo Katja Valaskiven ja Mari Maasillan juttu ”Tappajanainen Thaimaasta”. Valaskivi ja Maasilta selvittivät tapausta, jossa thaimaalaista naista epäiltiin ja hänet tuomittiin hi-viruksen levittämisestä. Hiv-paniikit olivat ajan ilmiöitä – muistissa oli esimerkiksi amerikkalaisen Steven Thomasin oikeudenkäynti. Valaskivi ja Maasilta seuraavat thaimaalaisen naisen tapauksen kulkua mediassa kolmen kuukauden ajan ”jahtausvaiheesta”, ”vaara ohi -vaiheeseen” ja viimein ”pois päiväjärjestyksestä -vaiheeseen”. Tutkijat seurasivat Helsingin Sanomia, Savon Sanomia ja Iltalehteä. Mukana oli myös aineistoa Ylen tv-utisista, Kari Tervon ajankohtaisohjelmasta sekä Se-lehdestä.

Kuinka tyypillinen on tällainen mediapaletti suomalaisessa journalismikritiikissä? Nokkela mediatutkija luo ekonomisen indikaattorin ja selvittää pienellä vaivalla, millaisiin viestimiin Journalismikritiikin vuosikirja keskittyy ja mitkä se jättää sivuun: kuvat.

Journalismikritiikin vuosikirja on tavannut käyttää juttujensa kuvituksena lehtien kansia ja juttuleikkeitä tai erilaisista tv-ohjelmista otettuja näpäyksiä. Tällaisia kuvia – muun kuvituksen ohessa – on ollut 171, eli noin 19 numeroa kohti. Kuvat liittyvät useimmiten jutun kohteena olleisiin viestimiin.

Kuvista oli Helsingin Sanomista 45, eli runsas neljännes. Näyttää siltä, että selvästi yleisimmin mediakriitikoiden kotiin tulee Helsingin Sanomat ja se saa myös heidän maksansa palamaan kirkkaimmalla liekillä. Toisena ja kolmantena nousevat esiin Ilta-Sanomat 24 kuvalla (14 %) ja Iltalehti 19 kuvalla (11 %). Myös Yleisradio näyttää kuvien perusteella kiinnostavan: ykköskanavalta oli otoksia 12 (7 %) ja kakkoselta 9 (5 %).¹

Aamulehden osuus oli sama kuin TV2:n, joten Tampere sai yhteensä 10 prosentin siivun. Turun Sanomat oli päässyt mukaan harvemmin kuin Juoksija-lehti, Turun Sanomat kerran ja Juoksija kahdesti. Muiden maakuntalehtien yhteenlaskettu kuvamäärä on 20 (12 %), suosituimpana niistä Keski-suomalainen.

”Selvästi yleisimmin mediakriitikoiden kotiin tulee Helsingin Sanomat ja se saa myös heidän maksansa palamaan kirkkaimmalla liekillä.

Aikakauslehdet kiinnostivat vain 16 kertaa (9 %), useimmiten niistä Me Naiset. Maamme koko ruotsinkielinen media sai kuvansa sivuille kolme kertaa, muun maailman kaikki muut viestimet kahdesti ja Suomenmaa yhden kerran.

Journalismikritiikki todistelee usein Helsingin Sanomien ja iltapäivälehtien välttämättömyyden niiden suurella levikillä ja tietynlaisella esikuva-aseamalla: muu media on usein seurannut perässä isojen pääkaupunkilehtien uudistuksia. Kyse voi kuitenkin olla myös siitä, että keskimääräisen journalismikriitikon omassa kulutuksessa korostuvat Helsingin Sanomat, iltapäivälehdet, isot maakuntalehdet ja Yleisradio. Jos kritiikki kohdentuisi suomalaisten keskivertoisen mediadieetin mukaan, paletti voisi näyttää erilaiselta.

Mutta onko luomani kuvaindikaattori validi? Nykyaikaiseen tutkimukseen kuuluu tasa-arvoinen ja dialoginen asenne tutkijan ja tutkittavan välillä. Tutkijan ei pidä yrittää olla sen validimpi kuin tutkimuskohteensa.

Linssejä, myslä ja maastureita

Ennakointi vuoden 2001 otsikoiden erisnimiin: *Ilkka, Praha, EU, Moskova, Hannu Hautala, NAIRU*.

Tässä on kaksi vaikeaa. NAIRU viittaa Mika Renvallin artikkeliin ”Työttömyysturvan porrastaminen: Työttömät NAIRUN jatkeeksi”, jossa kysytään, millaisen kertomuksen ja mistä aineksista journalistit rakensivat vuoden 2000 budjettikeskustelun aikana työttömyysturvan porrastuksesta. NAIRU on taloustieteen termi, joka tarkoittaa ”luonnollista työttömyysastetta”.

Ilkka taas liittyy Pertti Vehkalahden juttuun ”Ilkka vilauttaa armoa”, jossa ihmetellään sitä, miksi Ilkan sivuilla kerrotaan laajasti ja kasvojen kanssa rikoksesta tuomituista ihmisistä: ”Miksi Ilkan sivuilla käyvät kelmitkin pystypäin?”. Vehkalahti löytää selityksen Etelä-Pohjanmaan körttiläisestä perinteestä, jonka mukaan yhteisö on valmis kestämään jäsentensä heikkouden ja vahvuuden vaihtelun; lankeaminen ja julkinen puhdistautuminen kuuluvat asiaan.

Millaisia ihmisiä ovat Journalismikritiikin vuosikirjan kirjoittajat, löytyykö heiltä armoa ja sovitusta vai tulikiveä ja kyykytystä? Keitä ne journalismikriitikot ovat?

Lähin Wikipedian tuntema hakusana on ”Guardian reader”: ”Guardianin lukijan stereotyyppi on vasemmistolaista tai liberaalia politiikkaa kannattava henkilö, jonka juuret ovat 1960-luvulla, joka työskentelee julkisella sektorilla,

syö säännöllisesti linssejä ja myslä, käyttää sandaaleja ja uskoo vaihtoehtoiseen lääketieteeseen ja luonnonlääkintään”.

Hieman samaan hengenrakenteeseen ja maailmasuhteeseen saattoi viitata toimittaja Unto Hämäläinen arvellessaan journalismikriitikoista vuoden 1998 vuosikirjassa, että ”moni salaliitto osoittautuisi hyvinkin arkiseksi ratkaisuksi, jos lehden tekemisen salat tunnettaisiin”.

Miten selvittää kirjoittajien poliittista suuntautuneisuutta? Sama tempu toiminee kuin journalismin tutkimuksessa: on mentävä lähteiden pariin. Niitä tutkimalla käy ilmi, mistä aineksista ja ilmiansuunnista juttu on kyhätty. Rakensin erityisen *aatesiepparin*, jonka mallina on käytetty eteläamerikkalaista unisiepparia: unisieppari vartioi lasten maakuuhuoneita ja ahmaisee kitaansa kaikki pahat unet ja möröt. Aatesieppari louskuttaa hampaitaan aina, kun lähdeluettelosta tunkee esiin poliittisesti latautunut henkilö. Vasemmiston joukkueeseen sijoitin esimerkiksi Noam Chomskyn ja oikeiston verkkareihin raskaimpana latauksena Rush Limbaughin. Mutta sieppari, niin kehittynyt metodologinen innovaatio kuin onkin, haroi pääosin tyhjää.

Vuosikirjan juttujen lähdeluetteloissa ei ollut yhtään Marx, Karl -merkintää, ei myöskään yhtään Popper, Karlia. Ja kuka tietää, millainen retiisi on sisimmältään Spinoza, Benedictus, de? Koivisto, Mauno on selvästi sosiaalidemokraatti kahdella aalla eikä siten relevantti tässäkin. Yksi Haug, Wolfgang Fritz ja Heikinheimo, Seppo kumoavat toistensa ideologisen vaikutuksen.

Vain yksi varma indikaattori jää: Joukkoviestinnän tutkimuksen ja koulutuksen poliittisten sotavuosien päätekijöistä Pertti Hemánus ja Kaarle Nordenstrenng nuijivat Osmo A. Wiion lähdeluetteloissa 3-0. Ulkomaalaisten lähteiden pääosassa olivat liberaalit tai miedosti vasemmistolaiset brittiläiset ja amerikkalaiset tutkijat.

Mitä tästä voisi päätellä? Nykypolven mediakriitikko on modernisoitu Guardian reader. Linsien sijasta hän syö kanasalaattia ja luonnonlääkinnän asemasta hän uskoo pyöräilykypärään ja hyvinvointivaltioon. Autoileva kriitikko-osasto on vaihtanut jo aikaa sitten Ladan Toyotaan, ja onpa joukossa nähty yksi katumaasturikin – korealainen tosin.

Kriitikoiden ikä on pääteltävissä yksinkertaisesti: Otetaan vuosikirjan toimittajien etunimet (12 nimeä yhteensä) ja katsotaan Väestörekisterikeskuksen etunimiluettelosta ne vuodet, jolloin kyseinen nimi on annettu yleisimmin lapselle. Tällä tempulla saadaan – tosin virhemarginaalit hieman hölskyvät – toimittajien keskimääräiseksi syntymävuodeksi 1967. Ikävaihtelut ovat suuria, mistä antavat esimerkin vuosien 2005 ja 2006 vuosikirjojen toimittajien Juho Rahkosen ja Laura Ruusunoksen etunimet: Juho annettiin nimeksi yleisimmin ennen vuotta 1899 (15476 Juhoa), kun taas Laura vuosina 1980–99 (17029 Lauraa). 1960-luvusta nykylääkintä ei siten muista juuri mitään, mutta 1960-luvulla kehittyneen uusvasemmistolaisen joukkoviestinnän tutkimuksen tärkeimmät

periaatteet näkyvät hänen ajattelunsa taustalla. Veikko Pietilä kuvasi kirjassaan ”Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä” (1997) tuota ajattelutapaa ilmauksella ”viestimet järjestelmän pönnkänä”. Artikkeleissa on harvoin avointa poliittisuutta, mutta taustalla on aistittavissa kriittinen käsitys siitä, missä tilassa suomalainen yhteiskunta on ja mihin se on kehittymässä. Myös median meno on huonompaan suuntaan: journalismi pinnallistuu ja viihteellistyy, yhteiskunnan kehityksen kannalta tärkeät asiat ja prosessit syrjäytyvät. Harva kriitikko allekirjoittaisi Hannu Olkinuoran (2006, 42) väitteen, jonka mukaan suomalainen journalismi on nyt parempaa kuin milloinkaan.

Jotakin näkymätöntä pahaa vastaan on ainakin vuosikirjan alkuvaiheissa taisteltu, kuten Erkki Karvonen kuvaa 1999 vuosikirjan pääkirjoituksessa:

”Käytäntöjen keskellä toimivat toimittajat ovat paremmin systeemin renkejä kuin sen suvereneja herroja. Journalismikritiikki [...] arvioi ”media-koneen” toimintaa ja tuotoksia”.

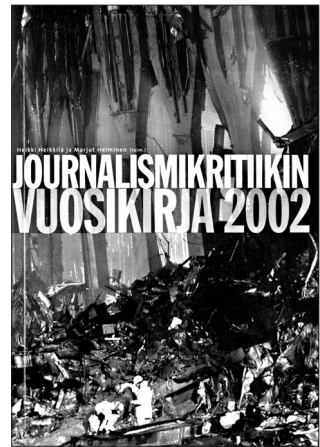
Olisivatko journalismikriitikot yhden suvun körttiläisiä? Ihminen on pieni, tomun tasolla. Tie korkeinta kohti on ankara ja kova. Keskipääjakausta näkee nykyään kuitenkin harvoin.

Mutta missä on pieni ihminen?

Vuoden 2002 vuosikirjan erisnimiä ovat: *Brian Sweeney, Veikkaus, Matti Ahde, MM-Lahti, RISC-analyysi*.

Tähän listaan ei jää muuta ihmeteltävää kuin Brian Sweeney. Hän esiintyy Matti Apusen artikkelissa ”Viesti Brian Sweeneyltä: Journalismikritiikki ja syyskuun 11. päivän opetukset”. Sweeney oli kaapatun lentokoneen matkustaja, joka ehti soittaa perheelleen: ”Olkaa onnellisia ja jatkakaa elämää. Tämä on käsky”. Käsky oli the yksityiskohta terrori uutisoinnin valtavirrassa, joka oli koskettanut Apusta eniten, täydellisen epätietoisyyden ja lähes käsittämättömän rohkeuden merkki: ”Vaikeassa tilanteessa ihmisen on annettava tilaa tunteille ja unohdettava omat pelot ja katkeruus. Kelpo ohjeita myös journalisteille ja tutkijoille”. Apunen vastaa arvosteluun siitä, että journalismi olisi mäsäillyt kaksoistornien tuhon aikana tunteilla ja amerikkalaisella sankaruudella.

Päätoimittaja Apusen kirjoitus on kritiikin kritiikkiä, jota journalistit harjoittavat vastavuoroisesti tutkijoiden suuntaan. ”Systeemin renkejä” on joskus ärsyttänyt ylhäältä katsova näkökulma, joskus esimerkiksi yksittäisten juttujen ja ilmausten kuurnitseminen, joka tuntuu epäoikeudenmukaiselta.

Erkki Karvonen kuvasi yllä mainitussa pääkirjoituksessa tutkija-asennetta näin:

”Journalistinen esittäminen on mediaretoriikkaa, joka tuotetaan lukuisia erilaisia valintoja tekemällä. Jopa jokainen yksittäinen sana kuvaa koh- teensa jossakin suhteessa, esittää sen joltakin kannalta. Mikä sana sitten valitaankin, tulee asia aina esitetyksi jossakin valossa, jotakin puolta koros- taen. Samalla jotkut toiset puolet jäävät pimentoon, huomiotta”.

Periaate on tietysti oikea, mutta loppuun saakka vietyinä se johtaa ilmeisiin tolkkutumuksiin, mitä Journalismikritiikin vuosikirja on halunnut muutaman kerran demonstroida lukijoilleen.

Vuosikirjan tarkoituksena on ollut edistää toimittajien ja journalismin tut- kijoiden vuoropuhelua, ja dialogeja on toivottu ja toimitettukin sivuille. Kirjaa on usein kutsuttu kohtaamispaikaksi tai keskusteluareenaksi. Onko se ollut sellainen?

Vuosikirjan kirjoittajista valtaosa on jonkin sortin mediatutkijoita tai alan opettajia, 52 prosenttia. Toiseksi eniten on toimittajia, 23 prosenttia, ja kolman- neksi suurin ryhmä ovat media-alan opiskelijat 10 prosentin osuudella. Muiden kuin media-alan tutkijoita on yhdeksän prosentin verran ja sitten sellaisia ihan ”muita muita” ihmisiä kaikkiaan vain seitsemän kappaletta, eli prosenteissa alle kolme. Heidän osuutensa on siis suunnilleen sama kuin Afrikan osuus suoma- laisissa ulkomaan uutisissa.

Joukkoviestinnän tutkijoiden lavein tekstivuo valuu Tammerkoskesta, mutta mukana on myös runsaasti artikkeleita ja puheenvuoroja Helsingistä, Jyväsky- lästä ja Turusta. Tampereen dominaatiolle voisi etsiä luonnontieteellistä seli- tystä esimerkiksi genetiikasta tai maannousemasta, joka on – yllättävää kyllä – Tammerkosken lähistöllä 5,5 mm vuodessa. En kuitenkaan yritä, sillä niin ei tee vuosikirjakaan: kirjoittajakunnasta saa hakemalla hakea muun kuin yhteis- kuntatieteellisen tai humanistisen koulutuksen saaneita.

Ehkäpä koulutus on syynä siihen, että kirjoittajien suhtautuminen uuteen tekniikkaan on epäilevää, väliin jopa ynseää. Määrällisen analyysin sijasta tiiv- istän tämän tuloksen metaforisesti kirjailija Hannu Raittilan lausahdukseen herännäisyydestä ja teknologiasta: ”Noinkohan tämä autokaan on Jumalalle hyväksi”.

Toimittajista melko moni on toiselta rooliltaan alan tutkija, esimerkiksi jatko- opiskelija. Toki mukana on runsaasti myös ”oikeita” toimittajia, ja varsin moni journalisti on myös työskennellyt vuosikirjan toimituskunnassa. Opiskelijoiden ja muiden alojen tutkijoiden – uskonnosta sotaan ja oikeuteen – löytämiseksi on vuosikirjan toimitus varmasti nähnyt vaivaa.²

Ongelmallisin kohta kirjoittajakaartissa on luokka ”muut”, se kun on aika pieni. Siinä ovat mukana kansalaisaktivisti Salla Tuomivaara (1998), lastentar-

hanopettaja Hanna Hirvonen ja kansalaisaktivisti Otso Kivekäs (2001), kirjailija Petri Tamminen (2003), varatuomari Markku Fredman ja Julkisen sanan neuvoston silloinen puheenjohtaja Jacob Söderman (2005) sekä filosofi Maija-Riitta Ollila (2006).

Vuoden 2000 vuosikirjan pääkirjoituksessa Elina Noppari ja Sinikka Torkkola asettivat kirjoittajakuntaa koskevat tavoitteet seuraavasti:

”Yksi journalismikritiikin haaste onkin etsiä tapoja, jolla yleisön voisi yrittää ottaa mukaan arvioimaan journalismia. Se voisi olla samansuuntaista kuin kansalaisjournalistiset kokeilut, joissa yleisö on otettu mukaan journalismin tekemiseen. Tämä voisi olla myös keino laajentaa journalismikritiikkiä toimittaja-tutkija-sisäpiirin ulkopuolelle. Toivottavasti ensi vuoden Journalismikritiikin vuosikirjassa eri alojen tutkijoiden ja toimittajien lisäksi kuuluu tämänkertaista paremmin myös muiden asianosaisten, kuten yleisön ääni”.

Tämä tavoite ei sellaisenaan ole toteutunut, mikä on vallan ymmärrettävää, sillä vuosikirjaa on toimitettu aina kitubudjetin avulla. Yleisön näkemysten kerääminen vaatisi organisointia ja organisointi rahaa. Tarjoaisiko uusi tekninen aika uusia mahdollisuuksia tähän? Yhdysvaltalainen sisarjulkaisu ”The State of the News Media – An Annual Report on American Journalism” on syntymästään saakka ollut ”verkkovuosikirja”, mikä ainakin periaatteessa helpottaa uudenlaisia vuorovaikutuksen muotoja.

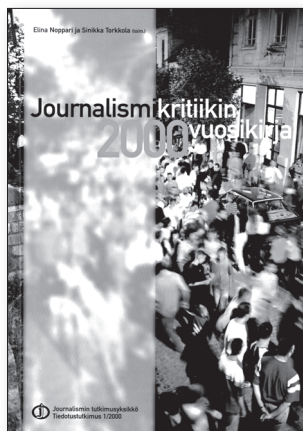
” Olisivatko journalismikritikot yhden suvun körttiläisiä?

Kohti journalismin kovia ytimiä

Vuoden 2000 vuosikirjan otsikoiden erisnimet ovat yllätyksettämiä: *WAP, Net, Haider, Nato, Kosovo, Venäjä, Colgata, EU, Kemppinen*.

Paitsi, niin, tuo Colgata? Kyse on Pertti Martiskaisen ajatuksesta, jonka mukaan formulat yrittävät kohota uususkonnoksi ja kaksoismestaruuteen yltänyt Mika Häkkinen toisen mestarin paikalle: ”Häkkinen on noussut riemuun ja pyhyteen valtavien kärsimysten kautta”.

Martiskaisen kirjoitus on sillä tavalla harvinainen, että sen aiheena on urheilujournalismi. Journalismikritiikin vuosikirjan juttuja voisi luokitella monin erin perustein, mutta aivan kelvollinen on tavanomainen uutisjournalismin aihepiirijako. Tästä laskelmasta on jätetty pois pääkirjoitukset ja kunkin vuosikirjan lopussa ollut katsaus vuoden aikana ilmestyneisiin journalismin alan kirjoihin ja artikkeleihin. Muutama juttu näyttää pudonneen pois muuten vain, ilmeisesti vaihteluväliin.

Taulukkoon saakka kiipesi tällä kertaa 199 havaintoyksikköä, jotka jakautuivat seuraavasti:

ulkomaat	22 %
kotimaan politiikka	17 %
rikokset ja onnettomuudet	15 %
talous ja tekniikka	9 %
sosiaaliala ja terveys	6 %
viihde	6 %
urheilu	5 %
kulttuuri	2 %

Luokkaan ”muut” – siis sellaiset jutut, jotka eivät taipuneet tähän jaotteluun – kuului joka viides jutuista, eli 20 prosenttia. Aineiston taitavan saturoimisen vuoksi tästä saadaan 102 prosenttia.

Ulkomaat-luokka sisältää paitsi suomalaista ulkomaan uutisointia koskevat jutut myös muutaman sellaisen jutun, joissa käsiteltiin uutisointia ulkomaisissa – siis yhdysvaltalaisissa – tiedotusvälineissä. Kotimaan politiikan luokka sisältää pääosin vain puoluepolitiikkaan liittyviä uutisia, esimerkiksi ministerieroihin ja muihin politiikan makupaloihin liittyviä juttuja. Muut politiikan muodot ovat Journalismikritiikin vuosikirjalle yllättävän etäisiä.

Ei muuta kuin tulkitsemaan. Risto Kunelius (1998, 131) kirjoitti Journalismikritiikin vuosikirjan ensimmäisessä numerossa siitä, miten journalismin tutkijat ovat kohdistaneet ehkä liiaksikin huomionsa siihen journalismin osaan, jonka ammattikunta itse on määritellyt journalismin ”kovaksi ytimeksi” tai ”kuningaspuoleksi”, eli uutisjournalismiin:

”Mutta mitenkähän lienee, jos [...] saisimme kysytyä asiaa journalismin muilta osallisilta – lukijoilta, viranomaisilta, juttujen kohteilta, kansalaisjärjestöiltä, jne – olisikohan kuva toinen?”

Yksinkertaisin taulukon lukutapa on se, että uutisjournalismi ja vieläpä sen perinteinen ”kova ydin”, puoluepolitiikka, rikokset ja onnettomuudet ja ulkomaan uutiset, ovat myös journalismin tutkimuksen ja kritiikin keskeinen kohde. Talousjournalismi kiinnostaa huomattavan vähän, vaikka varsin yleinen havainto läpi vuosikirjan historian on talousuutisten merkityksen ja määrän kasvu ja kaikenlainen talouden arvojen ja näkökulmien tunkeutuminen läpi ajan ja ihmisen. Sosiaali- ja terveyssektorin kysymykset ovat paljon vähemmän huomion arvoisia kuin kuuluvampi pauke, parku ja rytinä. Viihteellistymisestä puhutaan paljon – se kantaa esimerkiksi monia politiikan journalismista ker-

toivia juttuja – mutta varsinainen viihdejournalismo ei kovin paljon kiinnosta. Urheilu ja kulttuuri ovat jokseenkin näkymättömiä.

Hieman mutkikkaampi tulkinta on se, että luokituksen tekijä on halunnut saada journalismikritiikin näyttämään siltä, että se seuraa kuuliaisesti journalismin omaa agenda ja omia sisäisiä arvostuksia. Tavallisesti luotettavien virkamieslähteiden mukaan näin jossakin määrin on. Luokittelun mahdollisuuksia olisi monia muitakin – esimerkiksi jako tekijöiden, tuotteiden ja vastaanoton analyysiin. Jos niin tehtäisiin, mediaesitysten, representaatioiden, tutkimus saisi suurinumeroisen voiton, mutta ei ylivoimaista. Tekijät roikkuvat mukana omin, kokemuksellisin puheenvuoroin ja haastatteluissa. Yleisö, tekstien vastaanottajat, on hyvin hiljaa, mutta ei aivan vai.

Luokassa ”muut” on paljon sellaisia juttuja, jotka kohdistuvat ajankohtaisten aiheiden sijasta journalismin tuotantoon, lajityyppeihin ja ilmaisutapoihin: valokuvaan, digi-televisioon, etiikkaan, tutkivaan journalismiin ja niin edelleen. Vuoteen sidottujen analyysien ja aikaa paremmin kestävien katsausten suhde on varmasti asia, jota vuosikirjan toimituskunta on joutunut miettimään.

Kriittisyys puree kieleensä

Vuoden 2003 vuosikirjan erisnimiä olivat: *HUS, Pohjanmaa, Pyhä maa, Afganistan, Nato-journalismi, Palmu*.

Muut arvaa, kun saa vielä vihjeeksi sen, että *Pohjanmaa* liittyy botuliinimyrkytyksiin. Mutta *Palmu* ei olekaan Juhani Palmu vaan Risto Pennasen ja Martti Ristimäen jutun hahmo: ”Lähteet kertovat, toimittaja Palmu”. Tässä jutussa Pennanen ja Ristimäki – taloustoimittajia itsekin – ruoskivat talousjournalismin luutuneita lähdevalintoja: ”Media luo ikään kuin uutiskriteeriksi sen, että haastateltava edustaa pysyvyyttä eikä muutosta”.

Vähän samaa ongelmaa näyttää olevan myös Journalismikritiikin vuosikirjassa. Vuosikirjan yksi tehtävä on arvioida journalismin edellisen vuoden suoritusta, joten katse suuntautuu automaattisesti taaksepäin. Mutta takaakin voisi löytää paljon käyttökelpoista, jos kritiikki on myös hyvän, uuden ja kekseliään palkitsemista. Sellaista vuosikirjassa tehdään aina väläyksittäin, mutta pääosin ote on heikkouksia etsivän kriittinen.

Otetaan esimerkiksi tuon vuoden 2003 vuosikirjan otsikoita:

Uutisanka lensi metsään

Sabotaasia sattuman oikusta?

Pyhä maa, paha uutiskierre

Media asevoimien operaatioalueena

Nato-journalismi leijuu omissa maailmoissaan

Talous keskittyy, sisältö yhdentyy?

Arveluttava analyttikko talousjournalistien rutiinilähteenä

Huterat, pelottavat uutiset

Samaan tulokseen päätyy, jos katselee niitä metaforisia ilmaisuja, joita eri vuosina on otsikoissa käytetty. Otan muutaman satunnaisen esimerkin: ”lapsi pesuveiden mukana”, ”sotatanner”, ”jatkaa tuttuja latuja”, ”ei paljon paina”, ”haisunäätä”, ”norsujen hautausmaa”, ”tippa linssissä”, ”sisällöntuotannon haudalla”, ”kuin ilmapalloja”, ”häntä heilutti koiraa”, ”automaattiohjauksessa”, ”mediatuomioistuin” ja ”kenen lauluja media laulaa”.

Voi siinä hiljaisemmallakin toimittajalla kääntyä korvat luimuun, kun tuolaista lukee. Hieman tarkemmalla katseella huomaa kuitenkin, että vuosikirjassa on melko paljon havaintoja myös hyvistä viritelmistä ja uusista ilmiöistä. Enemmänkin saisi olla, sillä melkoisesti saa jollotusta ja murhetta kuunnellakseen se, joka lukee kaikki vuosikirjat yhteen syyspimeään putkeen.

Vuosikirjan arvioinneissa on usein kiinnitetty huomiota kritiikin perustelujen heikkouteen tai pitävyyteen. Pienet selvästi mielipiteelliset palat, joita vuosikirja harrasti etenkin toiminnan alkuvuosina, saatettiin kokea liian tikusta asiaa -tyylisiksi. Tavanomaiset tieteelliset artikkelit taas on ehkä tiedetty tylsiksi ja liian hitaasti avautuviksi. Mutta moni juttu on myös löytänyt kohteensa, tyylilajinsa ja yleisönsä: ajankohtaisia, kokemuseräisesti perusteltuja ja näkemyksellisiä analyyseja. Oma suosikkini on vuosikirjan ensimmäisessä numerossa ilmestynyt Veikko Pietilän juttu: ”Suomen lehdistön menetetty maine? Eeva Vuoren julkinen myllytys 16.8.–24.8.1997”. Juttu täyttää hyvin vuosikirjan yhden tavoitteen: se muistuttaa siitä, että aina voi olla savua ilman tulta.

Kuka tulisi toimeen ilman Mattia?

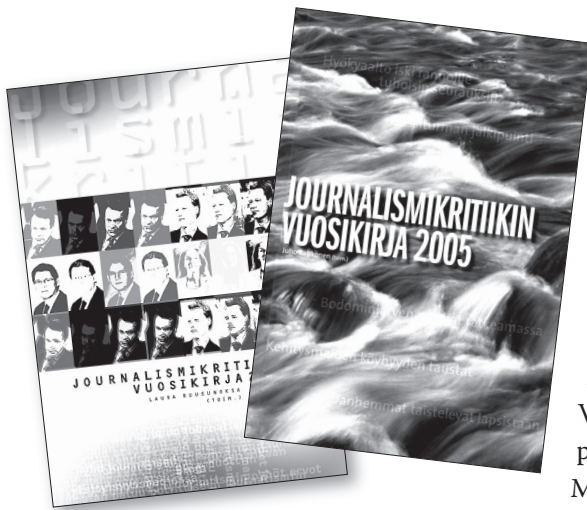
Viimeisissä vuosikirjan numeroissa tulemme niin tuttuihin aikoihin, etteivät otsikoiden erisnimet enää tarvitse pitkää selittämistä:

2004: Irak-luu, Suomi, Eurooppa, Amerikka, Kaukas, Saarikangas

2005: USA, Al-Jazeera, Abu Ghraib, Seiska, Matti

2006: Karpela, Hymy-lehti, Bodom

Kaukas viittaa Kristiina Korjonen-Kuusipuron, Pertti Laineen ja Kalle Michelosenin juttuun ”Kaukas perkele”. Se käsittelee Kaukaan sellutehtaan kesällä 2003 sattuneita päästöjä, joista nousi yksi vuoden suurimmista mediatapahtumista. Saarikangas tulee Arto Tuomolan artikkelista ”Saarikangas: Tämä ei ole säilykepurkki”, jonka aiheena ovat Stenmitsa-alus ja venäläiset öljynkuljetukset

Suomenlahdella. Ympäristöaiheet ovat tuolloin tällöin pilkahanneet vuosikirjan sivuilla, mutta yllättävän harvoin.

Matti voi olla mikä tai kumpi Matti tahansa, sillä ei ole väliä. Vuosikirja myy aina kappaleen paremmin, kun sen otsikossa on Matti.

Hymy-lehti nousi vuoden 2006 vuosikirjassa esille Laura Kososen artikkelissa ”Hymy-lehti loi suomalaiset juurumarkkinat”. Juttu on sikäli harvinainen, että pidemmän ajallisen muutoksen näkökulmaa on harvoin esiintynyt vuosikirjan sivuilla – poikkeuksiakin toki on, kuten Kari Koljosen ja Risto Kuneliuksen (2005) artikkeli onnettomuusjournalismin muutoksista vuosina 1957–2004. Toinen melko niukasti – jos ollenkaan – hyödynnetty näkökulma on vertailut eri maiden median kesken.

Viimeinen analyysi, tällä kertaa survey.

Miltä minusta tuntuu yhdeksän vuoden vuosikirjojen lusimisen jälkeen? 64 % minusta piti kokemusta opettavaisena, 28 % vannoi, ettei koskaan enää ja 12 % ei tiedä. Ehkä vuosikirja kaipaisi jotakin toistuvaa elementtiä, joka auttaisi hahmottamaan kehityksen linjoja yhtä vuotta pidemmälle. Suomalaisen journalismin tilasta ja laadusta olisi tukevampi olo keskustella, jos olisi jotakin karttuvaa tietopohjaa. Miten olisi pari indikaattoria, voin kyllä kehittää!

Heikki Luostarinen on professori Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella.

Viitteet

- 1 Yleisradiota koskevien kuvien määrään saattaa vaikuttaa se, että yhtiö on ystävällisesti luovuttanut niitä vuosikirjan käyttöön.
- 2 Opiskelijoiden määrää kirjoittajien joukossa lisää se, että useana vuonna on järjestetty Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella kurssi, joka on tuottanut pienen journalismikriittisen tutkimuksen ja raportoinut sen vuosikirjassa.

Lähteet

Olkinuora, Hannu (2006) *Minne menet media?* Helsinki: Yliopistopaino.
 Pietilä, Veikko (1997) *Joukkoviestintätutkimuksen valtateillä. Tutkimusalan kehitystä jäljittämässä.* Tampere: Vastapaino.